

F J O D O R D O S T O J E V S K I

Witte Nachten

en andere verhalen

Een recueil

1848 — 1848 — 1848 — 1848

Voorwoord

De vier verhalen in dit recueil zijn allemaal geschreven in 1848, toen Dostojevski zesentwintig jaar oud was. Het was een vruchtbaar en onrustig jaar — politiek gespannen, literair vol — en een jaar voor zijn arrestatie die alles zou veranderen. Deze vroege verhalen ademen een wereld die hij daarna nooit meer op dezelfde manier zou terugvinden: een wereld zonder de grote schaduw van schuld en verlossing die zijn latere werk beheerst.

Witte Nachten is het meest beroemde van de vier. Het is een dagboek van een dromer — naamloos, verlegen, bewoner van een Petersburgs hoekje — die gedurende vier nachten en een ochtend een meisje ontmoet op de kade van een gracht. Nastenka wacht op een andere man. De dromer weet het. Hij helpt haar toch. Het verhaal eindigt zoals dromen eindigen: met een pijnlijke, dankbare berusting. Tolstoj noemde het een van de mooiste liefdesverhalen in de Russische literatuur.

Een zwak hart is het somberste van de vier: een jongeman die zo overspoeld wordt door geluk — hij mag trouwen met het meisje dat hij liefheeft — dat hij er gek van wordt. Dostojevski beschrijft de waanzin van het geluk met dezelfde nauwkeurigheid als hij later de waanzin van de schuld zou beschrijven. Het is een vroeg bewijs van zijn diagnostische scherppte.

Een kerstboom en een bruiloft is de kortste en koudste tekst: een cynisch portret van een man die op een kinderfeestje een rijk meisje van zes jaar opmerkt en besluit haar over vijf jaar te huwen.

Dostojevski vertelt het in drie bladzijden, zonder commentaar. Het commentaar is er niet voor nodig.

Polzunkov ten slotte is een komisch en droevig portret van een kruiperige man die zijn eigen vernederingen vertelt als grappen — en daarin precies de tragedie van zijn bestaan blootlegt. Het is een vroeg voorbeeld van de Dostojevskiaanse 'ondergrondse mens': de figuur die zichzelf vernietigt terwijl hij toekijkt.

— *De redactie*

Inhoudsopgave

Witte Nachten	6
Eerste nacht	7
Tweede nacht.....	21
Nastenka's verhaal.....	38
Derde nacht	51
Vierde nacht.....	60
Ochtend.....	73
Een kerstboom en een bruiloft	76
Polzunkov.....	87

Witte Nachten

Een sentimenteel verhaal uit het dagboek van een dromer

1848

Eerste nacht

Het was een betoverende nacht, zo'n nacht die alleen bestaat wanneer we jong zijn, beste lezer. De hemel stond vol sterren, zo helder en stralend dat je onwillekeurig bij jezelf dacht: hoe kunnen er onder zo'n hemel toch mensen leven die nors en grillig zijn? Ook dat is een jeugdige gedachte, heel jeugdig, maar moge de Heer haar vaker in uw hart leggen...

Als ik spreek over grillige en humeurige mensen, moet ik wel denken aan de stemming waarin ik die hele dag verkeerde. Van 's morgens vroeg al drukte een vreemde neerslachtigheid op me. Plotseling leek het of ik alleen op de wereld was, of iedereen me in de steek liet en wegging. Natuurlijk mag je vragen wie die 'iedereen' dan wel was. Want hoewel ik al bijna acht jaar in Petersburg woon, heb ik nauwelijks een bekende. Maar wat moest ik met bekenden? Ik kende heel Petersburg zoals het was; daarom voelde ik me zo verlaten toen heel Petersburg zich inscheepte naar de buitenhuizen. Ik was bang om alleen over te blijven en drie dagen lang zwierf ik door de stad, diep terneergeslagen, zonder te weten wat ik met mezelf aan moest. Of ik nu over de Nevski liep, door de tuinen dwaalde of langs de kade slenterde: nergens zag ik nog een van die gezichten die ik het hele jaar op dezelfde tijd en dezelfde plaats tegenkwam. Zij kennen mij natuurlijk niet, maar ik ken hen. Ik ken hen door en door, ik heb hun gezichten bijna bestudeerd; ik ben blij

als zij vrolijk zijn en bedrukt als er een schaduw over ligt. Met één oude man heb ik bijna vriendschap gesloten; ik kom hem elke dag op hetzelfde uur langs de Fontanka tegen. Een ernstig, peinzend gezicht; hij prevelt altijd in zichzelf en zwaait met zijn linkerarm, terwijl hij in zijn rechterhand een lange, knobbelige stok met een gouden knop draagt. Hij merkt mij ook op en toont warme belangstelling. Als ik een keer niet op mijn vaste plek sta, voel ik zeker dat hij teleurgesteld is. Zo groeten we elkaar bijna, vooral als we allebei goedgehumd zijn. Vorige week hadden we elkaar twee dagen niet gezien; op de derde dag ontmoetten we elkaar en werkelijk, we raakten al aan onze hoed, maar op het laatste moment bedachten we ons, lieten de hand zakken en liepen door met een blik vol belangstelling.

Ook de huizen ken ik. Als ik erlangs loop, lijkt het of ze me tegemoet rennen en uit elk raam naar me kijken, alsof ze zeggen: 'Goedemorgen! Hoe gaat het? Met mij gaat het goed, Goddank, en in mei komt er een nieuwe verdieping op.' Of: 'Hoe maak je het? Morgen word ik opgeknapt.' Of: 'Ik ben bijna afgebrand, wat een schrik.' Ik heb er favorieten onder, sommige zijn echte vrienden; een ervan zal deze zomer door de architect behandeld worden. Ik ga er elke dag speciaal heen om te zien of de ingreep goed verloopt. God verhoede dat het mislukt! Maar ik zal nooit vergeten wat er gebeurde met een alleraardigst huisje, lichtroze van kleur. Zo'n lief bakstenen huisje, het keek zo gastvrij naar mij en zo trots op zijn lompe burens dat mijn hart opsprong telkens als ik erlangs kwam. Plotseling, vorige week, loop ik erlangs en hoor ik een klagend stemmetje: 'Ze verven me geel!' Die schoften! Die barbaren! Ze hadden niets gespaard, geen zuilen, geen kroonlijsten; mijn arme vriendje was zo geel als een kanarie. Het maakte me bijna misselijk.

Tot op de dag van vandaag heb ik de moed niet gehad om mijn verminkte vriend terug te zien, beschilderd in de kleur van het Hemelse Rijk.

Zo begrijpt u nu, lezer, in welke zin ik heel Petersburg ken.

Ik heb al gezegd dat ik drie dagen lang onrustig was geweest voordat ik de oorzaak van mijn onbehagen raadde. Op straat voelde ik me niet op mijn gemak -- deze was weg, gene was weg, en wat was er van de ander geworden? -- en thuis was het al niet beter. Twee avonden lang pijnigde ik mijn hersens om te bedenken wat er mis was in mijn hoekje; waarom ik me er zo onbehaaglijk voelde. Verbaasd keek ik naar mijn vuile groene muren, naar het plafond vol spinnenwebben die Matrona zo zorgvuldig had laten groeien. Ik bekeek al mijn meubels, onderzocht elke stoel, bang dat het probleem daar lag (want als één stoel niet precies op dezelfde plek staat als de vorige dag, ben ik mezelf niet). Ik keek naar het raam, maar tevergeefs... het hielp allemaal niets! Ik dacht er zelfs over Matrona te roepen en gaf haar een vaderlijke vermaning over de spinnenwebben en de rommel in het algemeen; maar ze keek me alleen maar stomverbaasd aan, zei geen woord en ging weg, zodat de spinnenwebben er nog altijd vredig hangen. Pas vanmorgen begreep ik eindelijk wat er scheelde. Ach! Ze gaan er allemaal vandoor, ze trekken naar hun buitenhuizen! Vergeef de platvloersheid van het woord, maar ik ben nu niet in de stemming voor fraaie taal... Want alles wat in Petersburg was, ging of was al weg voor de feestdagen; elke fatsoenlijke heer met een waardig voorkomen die een rijtuig nam, veranderde in mijn ogen terstond in een respectabel gezinshoofd dat na zijn dagelijkse beslommeringen huiswaarts keerde, naar de schoot van zijn familie in het buitenhuis; alle voorbijgangers hadden nu een heel eigen air, alsof ze tegen

iedereen die ze tegenkwamen zeiden: 'We zijn hier maar even, meneer, over twee uur vertrekken we naar het buitenhuis.'

Als er een raam openging nadat fijne, sneeuwwitte vingers op het glas hadden getikt, en het hoofd van een knap meisje naar buiten stak om een bloemenkoopman te roepen -- dan dacht ik meteen dat die bloemen niet zomaar gekocht werden om van de bloemen en de lente te genieten in een bedompte stadswoning, maar omdat men spoedig naar het land zou vertrekken en de bloemen mee kon nemen. Sterker nog: ik werd zo bedreven in dit nieuwe soort spoorwerk dat ik aan de houding alleen al kon zien in welk buitenhuis iemand woonde. De bewoners van Kamenny en Aptekarski-eiland of van de Peterhofweg vielen op door hun zorgvuldige elegantie, hun modieuze zomerkleding en de fraaie equipages waarin ze naar de stad kwamen. Wie naar Pargolovo of nog verder ging, maakte meteen een verstandige en waardige indruk; de bezoeker van Krestovski-eiland herkende je aan zijn onbedwingbare vrolijkheid.

Wanneer ik een lange stoet wagens tegenkwam, traag voorthobbend, met de menners loom aan de teugels naast karren vol bergen meubels -- tafels, stoelen, ottomanen, sofa's en allerlei huisraad, vaak met een aftandse kokkin bovenop, die de have en goed van haar heer bewaakte als haar oogappel; of wanneer ik boten zag, zwaar beladen met huisraad, die traag over de Neva of de Fontanka naar de Zwarte Rivier of de Eilanden voeren -- dan leken die wagens en boten in mijn ogen tien-, honderdvoudig vermenigvuldigd. Alles leek in beweging, alles trok in karavanen naar de buitenhuizen. Het leek wel of Petersburg een woestenij dreigde te worden, zodat ik me ten slotte schaamde, gekrenkt en verdrietig voelde omdat ik nergens heen kon voor de feestdagen en

geen enkele reden had om weg te gaan. Ik was bereid mee te gaan met elke wagen, mee te rijden met elke heer van fatsoenlijk aanzien die een rijtuig nam; maar niemand -- werkelijk niemand -- nodigde me uit; het leek alsof ze me vergeten waren, alsof ik werkelijk een vreemde voor hen was!

Ik maakte lange wandelingen en vergat, zoals zo vaak, volkomen waar ik was, toen ik me opeens bij de stadspoort bevond. Meteen voelde ik me opgelucht; ik stapte door de slagboom en liep tussen akkers en weilanden, zonder vermoeidheid te voelen, alleen maar het besef dat een last van mijn ziel viel. Alle voorbijgangers keken me zo vriendelijk aan, bijna alsof ze me groetten; ze leken allemaal zo tevreden over iets. Ze rookten allemaal sigaren. En ik voelde me gelukkiger dan ooit tevoren. Het was alsof ik plotseling in Italië was beland -- zo sterk was de uitwerking van de natuur op een halfzieke stedeling als ik, die bijna stikte tussen de stadsmuren.

Er ligt iets onuitsprekelijk aandoenlijks in de natuur rond Petersburg, wanneer zij bij het naderen van de lente al haar kracht inzet, al de gaven die de hemel haar schonk, wanneer zij uitloopt, zich tooit en zich tooit met bloemen... Onwillekeurig moet ik denken aan een tenger, toringachtig meisje, dat je soms met medelijden bekijkt, soms met meelevende liefde, soms eenvoudigweg niet opmerkt; en dan opeens, in één enkel ogenblik, wordt zij, alsof het bij toeval is, onverklaarbaar mooi en verfijnd; je staat versteld, bedwemd, en je kunt niet nalaten je af te vragen welke kracht die droeve, peinzende ogen plotseling zo liet oplichten? Wat bracht het bloed naar die bleke, matte wangen? Wat deed die zachte trekken zo trillen van hartstocht? Wat zette die boezem zo aan het rijzen? Wat riep er plotseling kracht, leven en schoonheid op in dat arme gezicht, zodat het straalde van zo'n glimlach, zo helder en